

Lise öğrencilerinde umutsuzluk ve umutsuzluk düzeyini etkileyen etkenler*

Dilek ÖZMEN,¹ Pınar ERBAY DÜNDAR,² Aynur Ç. ÇETİNKAYA,³
Oryal TAŞKIN,⁴ Erol ÖZMEN⁵

ÖZET

Amaç: Bu araştırmada ergenlerde umutsuzluk düzeyinin belirlenmesi ve umutsuzluk düzeyinin sosyodemografik değişkenler, depresyon ve benlik saygısı ile ilişkisinin araştırılması amaçlanmıştır. **Yöntem:** Kesitsel bir alan araştırması niteliği taşıyan bu çalışmaya yaşları 14-19 arasında değişen 1185 lise 1. sınıf öğrencisi alınmıştır. Umutsuzluk düzeyi Beck Umutsuzluk Ölçeği ile, benlik saygısı Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile, depresyon düzeyi Çocuklar için Depresyon Ölçeği ile değerlendirilmiştir. Student-t testi ve varyans analizi kullanılarak değişkenler arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. **Bulgular:** Öğrencilerin Beck Umutsuzluk Ölçeği'nden aldıkları ortalama puan 6.18 ± 4.08 'dir. Erkek, anne ve babalarının eğitim düzeyi daha düşük, kırsal kökenli, ailesinin geliri giderini karşılamayan, ailesini yoksul olarak algılayan, depresyonu olan, benlik saygısı düşük, yaşam kalitesini kötü olarak algılayan ve sağlığından hoşnut olmayan öğrencilerin Beck Umutsuzluk Ölçeğinden daha yüksek puan aldıkları saptanmıştır. Öğrencilerin %12.8'inin Beck Umutsuzluk Ölçeği'nin 'geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum' maddesini 'hayır' ve %16.6'sının 'geleceğimi karanlık görüyorum' maddesini 'evet' şeklinde yanıtladıkları belirlenmiştir. **Sonuç:** Bulgular ülkemizde kentsel kesimde yaşayan ergen öğrencilerin gelecekte umutlu olduklarını; fakat umutsuz olanların oranının da az olmadığını ve sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarının daha umutsuz olduğunu göstermektedir. Bulgular umutsuzluğun öznel iyilik durumunu belirlemede önemli olabilecek ve sağlık çalışanları tarafından tanınması gereken göstergelerden biri olduğunu düşündürmektedir. (*Anadolu Psikiyatri Dergisi 2008; 9:8-15*)

Anahtar sözcükler: Gençler, umutsuzluk, depresyon, benlik saygısı

Hopelessness and factors affecting hopelessness in high school students

ABSTRACT

Objective: The purpose of this study was to determine the level of hopelessness and to examine the effects of socio-demographic features, depression, self-esteem on hopelessness in a high school population. **Methods:** A cross-sectional survey was conducted among 1185 ninth-grade Turkish adolescents aged between 14 and 19. Hopelessness, self-esteem and depression levels were measured with Beck Hopelessness Scale, the Rosenberg Self-Esteem Scale and Children's Depression Inventory respectively. Student's t-test and analysis of variance were used to examine relationships among the variables. **Results:** Being male, lower income, lower education

* X. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi'nde (06-08 Eylül 2006, Van) sunulmuştur.

¹ Yrd.Doç.Dr., ³ Arş.Gör., Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü, MANİSA

² Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı ABD, MANİSA

⁴ Yrd.Doç.Dr., ⁵ Prof.Dr., Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri ABD, MANİSA

Yazışma adresi: Yrd.Doç.Dr. Dilek ÖZMEN, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü, İstasyon Mevkii 45020 MANİSA
E-posta: ozmendilek@yahoo.com

levels in parents, perception of family status as low, depression, lower self esteem, perception of quality of life as low were positively correlated with the mean score of Beck Hopelessness Scale. On the other hand only 16.6% of the students responded as 'yes' to item 'my future seems dark to me' and 12.8% of the students responded as 'no' to item 'I look forward to the future with hope and enthusiasm.' **Conclusion:** The results of this study suggest that school-based adolescents in urban part of Turkey have hope for the future. But the prevalence of hopelessness was not rare in school-based adolescents and it was more common in the children of families with low socio-economical level. Hopelessness may be one of the important indicators of low subjective well-being that should be recognized by the health care personnel. (*Anatolian Journal of Psychiatry* 2008; 9:8-15)

Key words: adolescence, hopelessness, depression, self esteem

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Güncel Türkçe Sözlük'te 'ummaktan doğan güven duygusu' olarak tanımlanan ve geleceğe yönelik olarak olumlu beklentilere sahip olma duygusunu belirten umut, insana gelecekte karşılaşılabileceği olumsuz yaşantılarla baş edebileceği duygusunu vererek ruh sağlığını olumlu etkiler.¹ Umudun karşıtı olan umutsuzluk ise, bireyin ruh sağlığını olumsuz etkilemesinin yanı sıra, depresyon ve intihar gibi ruhsal sorunlara yol açan ve bu klinik tabloların bir parçası olarak yer alan bir duygudur.² Umutsuzluk 1986 yılında Kuzey Amerika Hemşirelik Tanılama Derneği (North America Nursing Diagnosis Association-NANDA) tarafından da bir hemşirelik tanısı olarak onaylanmış ve 'bireyin sınırlı ya da hiç alternatif göremediği veya kişisel seçenekler bulamadığı ve kendi yararı için enerji sarf edemediği bir durum' olarak tanımlanmıştır.^{3,4} Aynı zamanda Amerikan Hemşireler Birliği (American Nursing Association-ANA) güçsüzlük ve çaresizlik ile birlikte umutsuzluğu da hemşirelik olgusu (fenomeni) olarak belirlemiştir. İnsan yaşamı için önemli olan umut, anlık zorluklarla baş edebilme ve kederi üstünden atabilmeye insana güç veren iyileştirici bir etken olarak algılanmaktadır.⁴ Kashani ve ark. çocuklarda umutsuzluk puanının yüksek olmasının yalnız intihar ve depresyon değil, her türlü psikopatoloji riskini artırdığını bildirmektedir.⁵ Sayar ve ark. da umutsuzluğun depresyondan bağımsız olarak intihar niyetini etkilediğini saptamıştır.⁶ Haatainen ve ark. umutsuzluk yaşayan kişilerin yarısından çoğunda umutsuzluğun süreklilik göstererek iki yıl sonra da sürdüğünü belirtmiştir.⁷

Günümüzde sosyal, kültürel ve ekonomik koşulların hızlı değişim göstermesi, insanın psikososyal gelişiminde çalkantılı bir dönem olan ergenlik döneminin daha da zorlu yaşanmasına neden olmaktadır. 2000 yılı nüfus sayımına göre Türkiye nüfusunun %10.6'sı 15-19 yaş grubu ergenlerden oluşmaktadır.⁸ Yaşanan sosyal ve ekonomik sorunlar, işsizlik, üniversiteye

giriş ve eğitim sorunları ergenlerin ruhsal gelişimlerini ve ruh sağlıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu dönemde yaşanan önemli ruhsal sorunlardan birisi de umutsuzluktur. Eğitim ve öğretimde karşılaşılan güçlükler, işsizlik, yoksunluk ve yoksulluk gibi etkenler ergenlerdeki umutsuzluk düzeyini daha da artırmaktadır.

Ülkemizde ergenlerde umutsuzluk düzeyini çalısın az sayıda araştırma bulunurken, çalışmalarda da birbiriyle çelişen bulgularda birçok gencin ülkemizde yaşanan sorunlar konusunda hayli karamsar olduğu görülmektedir.⁹⁻¹¹ Bozdemir, çalışmasında 2001 yılında lise öğrencilerinin %55.5'inin mutsuz ve umutsuz olduğunu saptamıştır.⁹ Başaran'ın 1973 yılında üniversite öğrencilerinde yaptığı bir araştırmada gençlere gelecekle ilgili duyguları sorulmuş; %60'ının 'umutlu,' %6'sının 'umutsuz,' %10'unun 'ilgisiz olduğu' ve %19'unun 'kadere inandığı' görülmüştür.¹⁰ Kazgan'ın İstanbul'da 18-25 yaşları arasındaki gençlerde gençlik değerlerini araştırıldığı çalışmasında, gençlerin %11.9'unun yaşamından hiç memnun olmadığı, %30'unun on yıl sonra Türkiye'deki sorunların aynen süreceğini ve %12.3'ünün çok daha kötü bir Türkiye beklediği görülmüştür.¹¹

Yaşamsal önem taşıyan bir kavram olmakla birlikte, umut/umutsuzluk yıllardır yalnız kuramsal terimlerle açıklanmıştır.⁴ Hem ülkemizde, hem de yurt dışında umutsuzluğun yaygınlığını ve umutsuzluğu etkileyen etkenleri özgül olarak inceleyen yeterince araştırma bulunmamaktadır. Bu araştırmada ergenlerde umutsuzluk düzeyinin belirlenmesi ve umutsuzluk düzeyinin sosyodemografik değişkenlerle ilişkisinin araştırılması amaçlanmıştır.

YÖNTEM VE GEREÇ

Kesitsel bir alan araştırması olan bu araştırmada evren, Manisa kent merkezindeki 15 lise-de eğitim gören lise 1. sınıftaki 4258 öğrenciden oluşmaktadır. Lise öğrencilerinde yoksulluğun psikososyal sonuçlarını belirlemeyi amaçlayan

bir projeden elde edilen verilerden yararlanılarak hazırlanan bu araştırmanın örneklem büyüklüğü araştırmanın bağımlı değişkenleri arasında yaygınlığı bilinen ve en düşük yaygınlığa sahip olan benlik saygısı düşüklüğü yaygınlığı (%3.4) dikkate alınarak Epi Info 2000 istatistik programında, %99.9 güven sınırında 1272 kişi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın veri toplama aşamasına geçmeden önce Manisa İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Etik Kurulu'ndan gerekli yasal izin ve onay alınmıştır. Araştırmaya alınacak okullar, lise 1. sınıf öğrenci sayılarına ağırlıklandırılarak belirlenmiş ve her liseden kaç öğrenci alınacağına karar verilmiştir. Daha sonra basit rasgele sayılar tablosu yardımı ile araştırmanın yürütüleceği lise 1. sınıf şubeleri seçilmiş ve araştırmanın yapıldığı günlerde sınıflarda bulunan 1278 öğrenci araştırmaya alınmıştır. Verilerin değerlendirilmesi aşamasında 93 deneğe ait verilerde eksik kodlama görüldüğünden bu veriler araştırmadan çıkarılmış, kalan 1185 deneğin verileri değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmaya katılım oranı %95.7'dir.

Araştırmanın verileri, çalışmacılar tarafından geliştirilen Bilgi Toplama Formu ve ülkemizde geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış olan Beck Umutsuzluk Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) ve Çocuklar için Depresyon Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

Bilgi Toplama Formu (BTF): BTF'nde öğrencilerin yaşı, cinsiyeti, anne ve babanın eğitimi, anne ve babanın mesleği, en uzun yaşanan yer, kardeş sayısı, kaçınıcı kardeş olduğu, algılanan gelir düzeyi, algılanan ekonomik durum, algılanan yaşam kalitesi, algılanan sağlık düzeyi ile evlerinde bulunan ve sosyoekonomik düzeylerini yansıttığı düşünülen ev eşyaları sorgulanmıştır. Araştırma grubunun evlerinde bulunan dayanıklı tüketim mallarından sosyoekonomik düzeyi belirlemek üzere bir indeks geliştirilerek ev eşyası indeks puanı hesaplanmıştır. Bu amaçla evde bulunan her bir dayanıklı tüketim eşyasına sahip olma oranı hesaplanmıştır. Daha sonra araştırma grubunun tümünde her bir eşya için bulunma sıklığı hesaplanmış ve bu sıklık ortalama orana göre ağırlıklandırılmıştır. Bunun sonucunda her bir eşyanın ağırlıklandırılmış oranları toplanarak ev eşyası indeks puanı elde edilmiştir. İndeks puanının ortalaması kesme noktası alınarak, ortalama ve altında değer alanların ev eşyası indeksi kötü, ortalamanın üstünde değer alanların ev eşyası indeksi iyi olarak değerlendirilmiştir.

Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ): BUÖ Beck Anatolian Journal of Psychiatry 2008; 9:8-15

ve ark. tarafından geliştirilmiştir. Ülkemizde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Seber ve ark. tarafından yapılmış olup bireyin geleceğe yönelik olumsuz beklentilerini belirlemek amacıyla kullanılır.¹² Daha sonra Durak ölçeğinde çalışmış; ölçeğin geçerliliğine, güvenilirliğine ve faktör yapısına ilişkin daha ayrıntılı bilgiler elde edilmiştir.¹³ BUÖ 20 maddeden oluşan, 0-1 arasında puanlanan bir ölçektir. Alınan puanlar yüksek olduğunda bireydeki umutsuzluğun yüksek olduğu varsayılır.¹⁴

Çocuklar için Depresyon Ölçeği (ÇDÖ): Kovacs tarafından geliştirilen ÇDÖ için Beck Depresyon Ölçeği temel alınmıştır. Ancak çocukluk depresyonuna özgü okul durumu, arkadaş ilişkisi gibi alanlarla ilgili sorular da eklenmiştir. Türkçeye Öy tarafından kazandırılan ölçekte 27 madde bulunmaktadır. Her maddeye belirtinin şiddetine göre '0', '1' ya da '2' puan verilir. En yüksek puan 54'tür. Yüksek puan, depresyon düzeyini ya da şiddetini gösterir. Ölçeğin kesim noktası 19'dur.¹⁴⁻¹⁶

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ): Rosenberg tarafından geliştirilen RBSÖ'nin Türkçeye uyarlanması, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Çuhadaroğlu tarafından 1985 yılında yapılmıştır. On iki alt testi olan ölçeğin, benlik saygısı alt testi 10 maddeden oluşmaktadır. Benlik saygısı alt testinde 0-1 puan alanların yüksek, 2-4 puan alanların orta, 5-6 puan alanların ise düşük benlik saygısına sahip oldukları kabul edilir.^{16,17}

İstatistiksel değerlendirme

Araştırmanın verilerinin istatistiksel analizinde SPSS 10.0 for Windows kullanılmıştır. Sayı ve yüzde dağılımları yanında değişkenler arasındaki ilişkiler Student's t-testi ve varyans analizi ile incelenmiştir. Varyans analizi ile grup ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğunda 'post hoc' yöntemlerden Tukey testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin ortalama yaşının 15.53 ± 0.72 yıl (yaş aralığı=14-19) olduğu, %59.7'sinin erkek, %72.9'unun 12 yaşına kadar en uzun yaşadığı yerin il olduğu gözlenirken; öğrencilerin %44.5'inin babasının ve %51.9'unun annesinin ilköğretim mezunu olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin %71.0'ı ailesinin gelirinin giderini karşıladığını belirtirken, %91.2'si ailesinin ekonomik durumunu orta halli algıladığını bildirmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyodemografik ve sağlıkla ilgili özellikleri

Sosyodemografik ve sağlıkla ilgili özellikler	Sayı	%	
Yaş	14 yaş	34	2.9
	15 yaş	594	50.1
	16 yaş	460	38.8
	17 yaş ve üzeri	97	8.2
Cinsiyet	Erkek	708	59.7
	Kız	477	40.3
Algılanan aile gelir düzeyi	Geliri giderini karşılamıyor	221	18.6
	Geliri giderini karşılıyor	841	71.0
	Geliri giderinden çok	123	10.4
Ailesinin algılanan ekonomik durumu	Yoksul	49	4.1
	Orta halli	1081	91.2
	Zengin	55	4.6
12 yaşına kadar en uzun yaşadığı yer	İl merkezi	864	72.9
	İlçe merkezi	107	9.0
	Köy	207	17.5
	Diğer	7	0.6
Babanın eğitim durumu	Okuryazar değil/okuryazar	68	5.7
	İlkokul	527	44.5
	Ortaokul	253	21.4
	Lise	226	19.1
	Üniversite	111	9.4
Annenin eğitim durumu	Okuryazar değil/okuryazar	226	19.1
	İlkokul	615	51.9
	Ortaokul	162	13.7
	Lise	135	11.4
	Üniversite	47	4.0
Ev eşyası indeksi	İyi	816	69.1
	Kötü	366	30.9
Depresyon	Var	198	16.7
	Yok	987	83.3
Benlik saygısı	Yüksek	76	6.4
	Orta	324	27.3
	Düşük	785	66.3
Algılanan yaşam kalitesi	Çok kötü	21	1.8
	Biraz kötü	81	6.8
	Ne iyi, ne de kötü	552	46.6
	Oldukça iyi	428	36.1
	Çok iyi	103	8.7
Algılanan sağlık durumu	Hiç hoşnut değil	46	3.9
	Çok az hoşnut	105	8.9
	Ne hoşnut, ne de değil	242	20.4
	Epey hoşnut	410	34.6
	Çok hoşnut	382	32.2
Toplam	1185	100.0	

12 Lise öğrencilerinde umutsuzluk ve umutsuzluk düzeyini etkileyen etkenler

Tablo 2. BUÖ puanı ile sosyodemografik özellikleri, depresyon ve benlik saygısı arasındaki ilişki

Sosyodemografik değişkenler		Ort.±SD	t/F değeri	p
Cinsiyet	Erkek	6.51±3.87	3.47	0.001
	Kadın	5.68±4.32		
En uzun yaşanan yer	Köy	7.17±3.93	10.26	0.000
	İlçe	6.79±4.53		
	İl	5.85±4.00		
Annenin eğitimi	Okuryazar değil/okuryazar	6.90±3.99	7.90	0.000
	İlkokul mezunu	6.26±4.00		
	Ortaokul mezunu	6.47±4.02		
	Lise mezunu	4.75±4.02		
	Üniversite mezunu	4.70±4.62		
Babanın eğitimi	Okuryazar değil/okuryazar	7.25±3.90	4.08	0.003
	İlkokul mezunu	6.45±3.86		
	Ortaokul mezunu	6.19±4.23		
	Lise mezunu	5.63±4.38		
	Üniversite mezunu	5.31±3.99		
Gelir durumu	Gelir gideri karşılamıyor	7.13±3.98	7.51	0.001
	Gelir gideri karşılıyor	5.95±4.01		
	Gelir giderden fazla	6.03±4.46		
Ekonomik algı	Yoksul	8.00±3.77	5.14	0.006
	Orta halli	6.09±4.06		
	Zengin	6.25±4.31		
Algılanan yaşam kalitesi	Çok kötü	8.76±4.04	19.02	0.000
	Biraz kötü	8.06±3.89		
	Ne iyi, ne de kötü	6.79±3.94		
	Oldukça iyi	5.15±3.99		
	Çok iyi	5.13±4.00		
Algılanan sağlık durumu	Hiç hoşnut değil	9.10±4.90	26.44	0.000
	Çok az hoşnut	8.02±4.03		
	Ne hoşnut, ne de değil	7.42±4.13		
	Epey hoşnut	5.34±3.73		
	Çok hoşnut	5.43±3.80		
Ev eşyası indeksi	Kötü	6.86±3.85	3.94	0.000
	İyi	5.88±4.15		
Depresyon	Yok	9.82±3.98	14.99	0.000
	Var	5.45±3.69		
Benlik saygısı	Düşük	7.03±4.20	63.31	0.000
	Orta	4.87±3.28		
	Yüksek	2.97±2.44		

Araştırmada öğrencilerin BUÖ'nden aldığı ortalama puan 6.18±4.08'dir (puan aralığı=0-19). Umutsuzluk düzeyi ile cinsiyet, 12 yaşına kadar en uzun yaşanan yer, anne eğitimi, baba eğitimi, ailenin gelir durumu, ailenin algılanan eko-

nomik durumu, depresyon, benlik saygısı, ev eşyası indeksi, yaşam kalitesi ve sağlığından hoşnut olma durumu değerlendirildiğinde; erkekler köy olanların, annesinin eğitimi okuryazar öğrencilerin, 12 yaşına kadar en uzun yaşadığı

olmayan ve okuryazar olanların, babasının eğitimi okuryazar olmayan ve okuryazar olanların, ailesinin geliri giderini karşılamayanların, ekonomik durumunu yoksul olarak algılayanların, depresyonlu olanların, benlik saygısı düşük olanların, yaşam kalitesini çok kötü olarak algılayanların ve sağlığından hiç hoşnut olmayanların BUÖ'nden daha yüksek puan aldıkları saptanmıştır. Tüm değişkenler ile umutsuzluk düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır (Tablo 2).

BUÖ'nde gelecekle ilgili umutları sorgulayan iki ölçek maddesinden 'geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum' maddesini öğrencilerin %18.2'sinin (n=215) 'hayır', 'geleceğimi karanlık görüyorum' maddesini ise %16.6'sının (n=197) 'evet' şeklinde yanıtladıkları belirlenmiştir.

Depresyonlu hastalarda klinik tablonun bir parçası olarak umutsuzluk bulunabildiğinden ÇDÖ'ne göre depresyonu olan katılımcılar dışarıda tutularak yapılan değerlendirmede umutsuzluk düzeyi ile cinsiyet ($p<0.001$), 12 yaşına kadar en uzun yaşanan yer ($p=0.001$), annenin eğitimi ($p<0.001$), babanın eğitimi ($p=-0.001$), ailenin gelir durumu ($p=0.003$), ailenin algılanan ekonomik durumu ($p=0.009$), benlik saygısı ($p<0.001$), ev eşyası indeksi ($p<0.001$), yaşam kalitesi ($p<0.001$) ve sağlığından hoşnut olma durumu ($p<0.001$) değerlendirildiğinde sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

TARTIŞMA

Ülkemizde ergenlerde umutsuzluk düzeyini özgül olarak inceleyen araştırma bulunmaması nedeniyle bu araştırmanın sonuçları, çeşitli toplum kümelerinde yapılan ve BUÖ'nin de kullanıldığı araştırmalardan elde edilen sonuçlarla karşılaştırılmıştır.

Ergenlerde umutsuzluk düzeyinin belirlenmesi ve umutsuzluk düzeyinin sosyodemografik değişkenlerle ilişkisinin araştırıldığı bu çalışmada, öğrencilerin BUÖ'nden aldıkları ortalama puan 6.18 ± 4.08 'dir. Araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre BUÖ'nden daha yüksek puan aldıkları saptanmıştır. Durak Batıgün'ün 15-65 yaşları arasındaki kişilerde yaptığı çalışmada BUÖ'nin toplam ortalama puanının erkeklerde ve eğitim düzeyi düşük olanlarda daha yüksek olduğu, ortalamanın erkeklerde 4.60, kadınlarda 3.69 olduğu gözlenirken; Bayazit ve ark.nın belirttiğine göre, Derebaşı BUÖ'nin geçerlilik çalışmasında toplam umutsuzluk ortalama puanını erkeklerde 5.09, kızlarda 4.35

olarak bulmuş ve aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğunu bildirmiştir.^{18,19} Küçük ve Arıkan'ın 13 yaş ve üzerindeki işitme engelli 50 çocukta yaptığı araştırmada BUÖ ortalama puanı 8.5 ± 4.53 (erkeklerde 9.44 ± 4.27 , kızlarda 6.50 ± 4.54) olarak bulunmuştur.²⁰ Şahin'in çalışmasında, BUÖ ortalama puanını edebiyat fakültesi sosyoloji bölümü öğrencilerinde 5.61, ilahiyat fakültesi öğrencilerinde 4.46 ve eğitim fakültesi sınıf öğretmenliği bölümü öğrencilerinde 3.47 olduğu; ortalama puanların yaş, cinsiyet ve ekonomik durum gibi değişkenlerden etkilenmediği belirlenmiştir. Şahin, mezuniyet sonrası iş bulma konusunda daha şanslı olan eğitim fakültesi öğrencilerinin aldığı ortalama puanın daha düşük olduğuna dikkat çekmektedir.²¹ Cinsiyet açısından üç çalışma bulgusu bu çalışma bulgusu ile benzerlik gösterirken, bir çalışma bulgusu farklılık göstermektedir. Erkeklerde umutsuzluğun daha yüksek olmasının toplumdaki erkeğe yüklenen rol ile ilişkili olduğu ileri sürülebilir. Fakat bu konuda belli bir değerlendirmede bulunabilmek için yeni araştırmalar yapılmasına gereksinme vardır.

Seber ve ark.nın BUÖ'nin geçerlilik ve güvenilirliğini araştırdıkları çalışmada ise, BUÖ toplam ortalama puanının depresyonlu hasta grubunda daha yüksek, kontrol grubunda daha düşük olduğu belirlenmiştir.¹² Sayar ve ark.nın çekingen kişilik bozukluğu olan ve olmayan sosyal fobili hastaları karşılaştırmasında BUÖ toplam ortalama puanı çekingen kişilik bozukluğu olan sosyal fobili hastalarda 10.2 ± 5.9 , çekingen kişilik bozukluğu olmayan sosyal fobili hastalarda 6.8 ± 5.2 olarak bulunmuştur.²² Diğer çalışmalarda elde edilen sonuçlar ile bu araştırmada elde edilen BUÖ ortalama toplam puanı karşılaştırıldığında, lise öğrencilerinde umutsuzluk düzeyinin genel popülasyondan yüksek, fakat bedensel ya da ruhsal sorunları olan popülasyonlardan daha düşük olduğu söylenebilir.

Araştırmada BUÖ'nde yer alan ve gelecekle ilgili umutlarını sorgulayan iki ölçek maddesine ('geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum', 'geleceğimi karanlık görüyorum') umutlu olduğunu belirten öğrenci oranının %81.8 ve %83.4 olduğu belirlenmiştir. Maddeleri tek tek ele alarak umutsuzluk sıklığının belirlenemeyeceği ileri sürülebilmekle birlikte, tek tek sorulara verilen yanıtların da anlamlı olduğu ve ülkemizde yapılan diğer çalışmalarla karşılaştırma şansı vermesi nedeniyle bu oranlar tartışmaya alınmıştır. Bunun yanı sıra BUÖ'nin gerçekten birçok bileşeni değerlendirip değerlendirmedeği-

ni inceleyen bir araştırmada maddelerin çoğunun tek bir faktör ile ilişkili olduğu saptanmış ve bütün ölçeğin 'geleceğimi karanlık görüyorum' maddesi ile değerlendirilebileceği ileri sürülmüştür.²³ Bu sonuç da ölçeğin bu maddelerinin ayrı ayrı değerlendirilebileceği görüşünü desteklemektedir. Ülkemizde ergen ve ruhsal sorunlarını araştıran bir başka çalışmada, 'kendi geleceğinize nasıl bakıyorsunuz?' sorusunu ergenlerin %86.3'ü 'umutlu', %8.0'i 'umutsuz' ve %5.7'si 'beklentim yok' şeklinde yanıtlamıştır.²⁴ Benzerlik gösteren bu iki çalışma bulgusu, ülkemizde ergenlerin gelecekle ilgili olarak umutlu olduklarını düşündürmektedir.

Hatun, toplumda yoksulluktan en çok etkilenen grubun çocuklar olduğunu, yoksulluğun onların bedensel gelişimlerini ve sağlıklarını olumsuz etkilemesinin yanı sıra, psikososyal sorunlara yol açtığını ve zihinsel gelişmeyi olumsuz etkilediğini bildirmiştir.²⁵ Yurt dışında yapılan çalışmalarda da bu durumu destekleyen bulgular elde edilmiştir. Yoksulluğun sık görülen ruhsal hastalıklarla yakından ilişkili olduğu, yoksul bölgelerde yaşayan çocukların büyük bir kısmında ruh sağlığı ile ilgili sorunların bulunduğu, ailesi yoksul olan ya da ciddi ekonomik kayıpları olan çocuklarda daha yüksek oranda depresyon, anksiyete ve antisosyal davranış bulunduğu bildirilmektedir.²⁶⁻²⁸ Araştırmamızda da literatürle uyumlu olarak sosyoekonomik düzeyi daha düşük olan ailelerde yaşayan ergenlerin daha umutsuz oldukları görülmüştür. Depresyonlu kişilerde klinik tablonun bir belirtisi olarak umutsuzluğun bulunması nedeniyle, araştırma popülasyonunda bulunan depresyonlu kişilerin sonucu etkileyebileceği düşünüldüğü depresyonlu kişilerin

dışarıda tutularak yapılan değerlendirme sonrasında da bulgularda değişme olmadığı görülmüştür. Bu durum düşük sosyoekonomik düzeyin depresyondan bağımsız olarak umutsuzluk ile ilişkili olduğunu düşündürmektedir.

Araştırmanın ülkemizin batısında yer alan ve sosyal refahtan görece daha büyük pay alan bir ilde yapılmış olması ve yalnız lise 1. sınıfta okuyan ergenleri kapsaması bu araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bulguların ülkemizdeki tüm ergenlere genellenebilmesi için değişik yaş gruplarında, kültürel ve sosyoekonomik olarak daha farklı özellikler taşıyan yerlerde de benzer araştırmaların yapılması gerekmektedir.

SONUÇ

Elde edilen bulgular lise 1. sınıfta okuyan öğrencilerin gelecekte genel olarak umutlu olduklarını, fakat umutsuz olanların oranının da az olmadığını ve sosyoekonomik olarak daha düşük düzeyde olan ve sosyal refahtan daha az pay alan ailelerin çocuklarının daha umutsuz olduğunu göstermektedir. Özel iyilik durumunu belirlemede önemli bir ölçüt olan umutsuzluk, gençleri tüm okul yaşamı boyunca aileleri, yaşam koşulları ve sosyoekonomik düzeyleri ile birlikte değerlendirebilen halk sağlığı hemşiresi ya da okul hemşiresi tarafından tanınması gereken bir fenomendir. Umutsuzluk yaratan sosyal olayların çözümlenmesi için çaba harcanmasının yanı sıra, özellikle sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerde yaşayan ergenlere umutsuzluk yaratan sorunlar ile baş etme becerileri kazandırılmalıdır.

Bu araştırma Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu'nca desteklenmiştir (TIP 2005-017).

KAYNAKLAR

1. TDK. <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul> Erişim tarihi: 13.06.2007
2. Dilbaz N, Seber G. Umutsuzluk kavramı: Depresyon ve intiharda önemi. *Kriz Dergisi* 1993; 1:134-138.
3. Birol L. Hemşirelik Süreci, Hemşirelik Bakımında Sistemik Yaklaşım. Üçüncü baskı, İzmir, Etki Matbaacılık, 1997, s.116-142.
4. Öz F. Sağlık Alanında Temel Kavramlar. Ankara, İmaj, 2004, s.229-275.
5. Kashani JH, Reid JC, Rosenberg TK. Levels of hopelessness in children and adolescents: a developmental perspective. *J Consult Clin Psychol* 1989; 57:5-7.
6. Sayar K, Öztürk M, Acar B. Aşırı dozda ilaç alımıyla intihar girişiminde bulunan ergenlerde psikolojik etkenler. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni* 2000; 10:133-8.
7. Haatainen KM, Tanskanen A, Kylmä J, Honkaniemi K, Koivumaa-Honkanen H, Hintikka J, et al. Stable hopelessness and its predictors in a general population: a 2 year follow-up study. *Suic Life-Threat Behav* 2003; 33:373-380.
8. TİK. <http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo> Erişim tarihi: 23.02.2007.

9. Bozdemir N. Liseli Adölesanlardaki intihar eğilimi. http://ataturkanadolulisesi.aydin-meb.gov.tr/rehberlik/rehberlik/ergenlik_donemine_giris.doc, Erişim tarihi: 20.02.2007.10. Başaran F. Geçiş Döneminde Türkiye: Değişim, Gelişim Tutumlar ve Değerler. Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 2004.
11. Kazgan G. İstanbul Gençliği: Gençlik Değerleri Araştırması. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
12. Seber G, Dilbaz N, Kaptanoğlu C, Tekin D. Umutsuzluk Ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirliği. *Kriz Dergisi* 1993; 1:139-142.
13. Durak A, Palabıyıkçoğlu R. Beck Umutsuzluk Ölçeği geçerlilik çalışması. *Kriz Dergisi* 1994; 2:311-319.
14. Savaşır I, Şahin NH. Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. Ankara, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, 1997.
15. Öy B. Çocuklar için depresyon ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. XXVI. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi (1-4 Kasım 1990, İzmir) Bildiriler Kitabı, İzmir, 1990.
16. Öner N. Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testlerden Örnekler. Genişletilmiş ikinci baskı, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2006.
17. Çuhadaroğlu F. Adölesanlarda Benlik Saygısı. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1985.
18. Durak Batıgün A. İntihar olasılığı: Yaşamı sürdürme nedenleri, umutsuzluk ve yalnızlık açısından bir inceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2005; 16:29-39.
19. Bayazıt B, Yenigün Ö, Bayazıt B, Yenigün N, Karagün E. Marmara Bölgesi'ndeki üniversitelerde okuyan erkek voleybol oyuncularının umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. www.bilalcoban.com/index.php?id=dokuman&islem=oku&yer=2&kat=14&no=119 Erişim tarihi: 21.05.2007
20. Küçük Y, Arıkan D. İşitme engelli çocukların umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 2005; 2:1-13.
21. Şahin A. İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyi üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2002; 13:143-157.
22. Sayar K, Solmaz M, Öztürk M, Özer ÖA, Arıkan M. Yaygın sosyal fobi hastalarında çekingen kişilik bozukluğu ve psikopatolojiye etkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi* 2000; 3:163-169.
23. Aish AM, Wasserman D, Renberg ES. Does Beck Hopelessness Scale really measure several components? *Psychol Med* 2001; 31:367-372.
24. Çuhadaroğlu Çetin F, Canat S, Kılıç E, Şenol E, Rugancı N, Öncü B, ve ark. Ergen ve Ruhsal Sorunları/Durum Saptama Çalışması. Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 2004.
25. Hatun Ş, Etiler N, Gönüllü E. Yoksulluk ve çocuklar üzerine etkileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 2003; 46:251-260.
26. Patel V, Pereira J, Coutinho L, Fernandes R, Fernandes J, Mann A. Poverty, psychological disorder and disability in primary care attenders in Goa, India. *Br J Psychiatry* 1998; 172:533-536.
27. Xue Y, Leventhal T, Brooks-Gunn J, Earls FJ. Neighborhood residence and mental health problems of 5- to 11-year-olds. *Arch Gen Psychiatry* 2005; 62:554-563.
28. Samaan R. The influence of race, ethnicity and poverty on mental health of children. *J Health Care Poor Underserved* 2000; 11:100-110.